



پژوهشگاه
علوم
اسلام
امام
صادق

Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 2345-5705 & E. ISSN: 2717-3720

Website: <http://ipr.isri.ac.ir>

Volume: 12 ; Number: 25



Analysis of Ayatollah Khamenei's Quranic Strategies in Facing the Enemy's Combined War

Seyed Abouzar Hosseini*, Mohamad Shabdini Pashaki**

doi: <https://doi.org/10.22034/ipr.2024.469545.2159>

Received: 2024/73/24 ; Accepted: 2024/10/6

(34-65)

Abstract

Devising a suitable strategy to deal with the combined war phenomenon is one of the inevitable needs of societies in the modern era. The current research has been carried out with the aim of investigating the Quranic strategies of dealing with the enemy's combined war in an effective tripartite strategic system (short-term-long-term-process). In explaining the problem, the qualitative research method of thematic analysis has been used. In this order, while stating the theoretical framework of "combined war" and analyzing the strategy of all-round proportional confrontation, the most prominent strategies emanating from the revealed teachings and the Quranic view of Ayatollah Khamenei in facing the enemy's combined war, with emphasis on the system The comprehensive "combined jihad of Islam" has been discussed. In the analysis of the problem by examining the effective conditions, first a short-term strategy with direct influence, then a long-term infrastructure strategy with effective drivers, and finally a comprehensive process strategy in systematic and methodical operational steps to deal with the enemy's combined war based on Quranic teachings are planned. The findings of the research indicate that the three strategies of "Combined Jihad", "Explanation Jihad" and "Scientific Jihad" which are rooted in Quranic teachings, are the most important mechanisms to deal with the enemy's combined war. Also, the main approach of Islamic teachings in combined Jihad, with special attention to the conditions and factors affecting three parts: a) cognitive solutions such as deepening knowledge, insight and strengthening the faith of the society, etc.; b) Islam's motivational solutions, such as strengthening the culture of anti-arrogance and the motivation to maintain principles; c) operational solutions and behavior patterns such as information elites and operational measures have been ordered by the executive institutions in its effective steps. The findings of the research indicate that the three strategies of "Combined Jihad", "Explanation Jihad" and "Scientific Jihad" which are rooted in Quranic teachings, are the most important mechanisms to deal with the enemy's combined war. Also, the major approach of Islamic teachings in combined jihad, with special attention to the conditions and factors affecting three parts: a) cognitive solutions such as deepening knowledge, insight and strengthening the faith of the society, etc.; b) Islam's motivational solutions, such as strengthening the culture of anti-arrogance and the motivation to maintain principles; c) Operational solutions and behavior patterns such as information elites and operational measures have been ordered by the executive institutions in its effective steps.

Keywords: Ayatollah Khamenei, Quranic strategy, Combined War, Combined Jihad, Scientific Jihad.

*. A student of the fourth level of Quran and Hadith, Khorasan Seminary, Mashhad, Iran (corresponding author), hosseini.aboozar164@gmail.com.

** . Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and Law, Institute of Theology and Islamic Studies, Imam Sadiq Institute of Islamic Sciences, Qom, Iran, gilan1391@gmail.com

تحلیل راهبردهای قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن

سیدابوذر حسینی*، محمد شبیدینی پاشاکی**

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22034/ipr.2024.469545.2159>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۱۵
(۳۴-۶۵)

چکیده

تدبیر راهبرد مناسب برای مقابله با پدیده جنگ ترکیبی، از ضروریات گریزناپذیر جوامع در عصر نوین است. پژوهش پیش‌رو با هدف بررسی راهبردهای قرآنی مقابله با جنگ ترکیبی دشمن در نظام راهبردی سه‌جانبه مؤثر (کوتاه‌مدت- بلندمدت- فرابندی) صورت گرفته است. در تبیین مسئله از روش پژوهش کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است؛ به این ترتیب که ضمن بیان چهارچوب نظری «جنگ ترکیبی» و تحلیل راهبرد مواجهه متناسب همه‌جانبه، به شاخص‌ترین راهبردهای منبعث از تعالیم وحیانی و نگره قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن، با تأکید بر نظام جامع «جهاد ترکیبی اسلام» پرداخته شده است. در تحلیل مسئله با بررسی شرایط مؤثر، ابتدا راهبرد کوتاه‌مدت با تأثیرگذاری مستقیم و سپس راهبرد زیربنایی بلندمدت با پیش‌ران‌های اثرگذار و نهایتاً راهبرد فرابندی جامع در گام‌های عملیاتی نظام‌مند و روشمند برای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن مبتنی بر تعالیم قرآنی طرح شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است سه راهبرد «جهاد ترکیبی» و «جهاد تبیین» و «جهاد علمی» که ریشه در آموزه‌های قرآنی دارند، مهم‌ترین سازوکار مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است. همچنین، رویکرد عمده تعالیم اسلام در جهاد ترکیبی، با توجه ویژه به شرایط و پیش‌ران‌های مؤثر بر سه بخش: الف) راهکارهای شناختی نظیر تعمیق شناخت، بصیرت و تقویت باور ایمانی جامعه و...؛ ب) راهکارهای انگیزشی اسلام، نظیر تقویت فرهنگ استکبارستیزی و انگیزه پایداری بر حفظ اصول؛ ج) راهکارهای عملیاتی و الگوی رفتاری، نظیر اشراف اطلاعاتی و تدابیر عملیاتی ازسوی نهادهای اجرایی در گام‌های مؤثر آن، سفارش کرده است.

واژگان کلیدی: رهبر معظم انقلاب، راهبرد قرآنی، جنگ ترکیبی، جهاد ترکیبی، جهاد علمی.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق
پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دفاعی
P. ISSN: 2345-5705 & E. ISSN: 2717-3720
نشانی: بلکده ندره ۱۲۰
<http://ipr.isri.ac.ir>
سال دوازدهم، شماره بیست و پنجم



*. دانش‌آموخته سطح چهار قرآن و حدیث، حوزه علمیه خراسان، مشهد، ایران (نویسنده مسنول)،
Hosseini.aboozar164@gmail.com
**. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، پژوهشگاه الهیات و معارف اسلامی، پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق، قم، ایران،
gilan1391@gmail.com

مقدمه

جوامع بشری برای تأمین امنیت، همواره ناگزیر از انواع جنگ‌ها و نزاع‌های نرم و سخت و نیمه‌سخت بوده‌اند؛ که در عصر کنونی شیوع پدیده «جنگ ترکیبی» به‌عنوان پیچیده‌ترین نوع این جنگ‌ها در عرصه بین‌الملل، لزوم چاره‌اندیشی مناسب در مواجهه با آن را ضروری می‌نماید. این شیوه جنگ ظاهراً نخستین بار در سال ۲۰۰۷ توسط «فرانک هافمن» در کتاب «منازعه در قرن ۲۱: ظهور جنگ‌های ترکیبی» بر پایه مبانی اندیشه تمدن غرب مطرح شد (محمدی، ۱۴۰۲: ۱۲)؛ تمدنی فراگیر که با تکیه بر مبانی جهان‌بینی مادی، سودای جهانی‌سازی حکمرانی خود با انگیزه سیطره و سلطه بر جهان با راهبرد بسط هرچه بیشتر نفوذ، حضور و تأثیرگذاری را دارد. پدیداری هژمونی سلطه‌جوی غرب پس از رنسانس و آغاز انقلاب صنعتی، تمدنی را پایه‌ریزی کرد که در ذات خود میل به گسترش و توسعه داشت و نمی‌توانست در منطقه جغرافیایی خاصی محصور بماند. از این رو، فرایند تاریخ تکاملی جنگ علیه ملل دیگر را از نبرد ساده تا استعمار و سپس ورود ماشین در عرصه نبرد و دستیابی بشر به موشک، بمب افکن و پهپاد تا نفوذ و جنگ نرم و جنگ نیمه‌سخت اقتصادی را طی کردند و سرانجام ترکیبی از عناصر گوناگون در قالب «جنگ ترکیبی» را به میدان نبرد آوردند. چنین جنگی در مقایسه با جنگ‌های تک‌بعدی، پیچیده‌تر، خطرناک‌تر، ناملموس‌تر و مؤثرتر است. به این دلیل، واکاوی همه‌جانبه ماهیت آن و پیش‌بینی راهکارها و راهبردهای مناسب، تهیه تجهیزات و سازوکارهای متناسب و آمادگی همه‌جانبه برای مقابله با این پدیده ضروری است.

از طرفی، قرآن کریم بیش از هشتاد بار مؤمنان را به جهاد دعوت کرده و بیش از سیصد آیه، احکام جهاد را بیان می‌کند؛ که حکایتگر اهمیت جهاد در اسلام است (خرمشاهی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۸۶۵) و از اطلاعات و عمومات برخی آیات جهاد، ضرورت تدارک تجهیزات برای دفاع همه‌جانبه با دشمن برداشت می‌شود. باید توجه داشت برخلاف انواع جنگ‌ها که پدیده‌ای مذموم هستند، جهاد و دفاع در مقابل انواع هجوم دشمن از دیدگاه قرآن کریم وسیله تقرب به خداوند و امری بسیار ممدوح است (مانده: ۳۵) و نشانه حب به خدا و رسول ﷺ (توبه: ۲۴) تلقی شده است. به این جهت، رهبر معظم انقلاب علیه السلام در تبیین ضرورت

شناخت جنگ ترکیبی و تلاش برای ارائه راهبرد و راهکارهای مناسب فرمودند: «امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. می‌دانید؛ جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال این‌ها با همدیگر مایه تهاجم به یک ملت یا یک کشور است. بازی‌های جنگ بایستی بتواند همه این لایه‌ها را با شیوه‌های نو، با شیوه‌های روزآمد، ان‌شاءالله تأمین کند» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۷/۱۱).

براین اساس، این پژوهش درصدد ارائه و تحلیل راهبرد مناسب اسلامی برای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است و به این مسئله اساسی پاسخ می‌دهد که: اندیشه قرآنی رهبر معظم انقلاب برای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن چه راهبردهای مؤثری دارد؟ شایان ذکر است این پژوهش توصیفی-تحلیلی است که با روش کیفی تحلیل مضمون، به دنبال دستیابی به راهبردها و راهکارهای مناسب برخاسته از منابع اسلام و بیانات رهبری برای مقابله با جنگ ترکیبی است. همچنین، این پژوهش از نوع اکتشافی بوده و فرضیه‌آزمای نیست. طبق بررسی‌ها، جهاد و دفاع همه‌جانبه و متناسب با جنگ ترکیبی، پیشنهاد مطلوب تعالیم و حیانی است که در راهبرد سه‌ضلعی مؤثری تحقق‌پذیر است.

۱. پیشینه پژوهش

«جنگ ترکیبی» پدیده‌ای نوین است که آثار چندانی به‌ویژه با رویکرد راهبرد اسلامی، درباره آن نگارش نشده است. طبق بررسی در حوزه کلی جنگ ترکیبی دو دسته آثار با رویکرد مطالعات عمومی و نظری یا مطالعات موردی به این مسئله پرداخته‌اند: برخی از این آثار در مطالعات عمومی و نظری جنگ ترکیبی تألیف اندیشمندان غربی است؛ مثلاً ریچارد جانسون (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «جنگ ترکیبی»، یا کارن و ریچ بورن (۲۰۱۷) در اثری با عنوان «درک جنگ ترکیبی» یا اثر اخیر دانشگاه دفاع ملی ترکیه (۱۴۰۲) با عنوان «تغییر پارادایم جنگ: جنگ ترکیبی» به مطالعات عمومی و نظری این موضوع پرداخته‌اند. برخی آثار نیز تألیف پژوهشگران داخلی هستند؛ نظیر: پژوهش جولانی و فولادی (۱۳۹۶) با عنوان «جنگ‌های ترکیبی؛ مروری بر ادبیات»؛ قربانی‌زاده (۱۳۹۵) با عنوان «جنگ

ترکیبی؛ مناقشات در قرن معاصر» و پژوهش محمدی نجم (۱۳۸۵) با عنوان «عملیات تأثیر محور».

همچنین، آثاری با رویکرد مطالعات موردی، نظیر پژوهش «رسانه‌های اجتماعی: ابزار جنگ ترکیبی» از آهنی (۱۳۹۵) یا «جنگ ترکیبی روسیه در اوکراین» از راچ (۱۳۹۶) و نیز اثر مشترک راجی و اصغر افتخاری (۱۳۹۸) در مقاله «جنگ ترکیبی غرب در برابر جمهوری اسلامی ایران؛ تحلیل و روش‌ها» و کوروش بقایی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «چیستی جنگ ترکیبی، اشتباهی تکراری در مباحث نظامی» به این موضوع پرداخته‌اند.

با بررسی آثار مذکور این نتیجه حاصل شد که اثر مستقلی به شکل متمرکز به تحلیل راهبردهای اسلامی در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، به‌ویژه راهبرد «جهاد ترکیبی» نپرداخته است؛ بلکه این مقوله، راهبردی تازه و برآمده از نگرش مجموعی به آموزه‌های وحیانی و بیانات رهبر معظم انقلاب است.

۲. مفاهیم و مبانی نظری

پیش از بررسی و تحلیل راهبردهای اسلامی در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، لازم است مفاهیم پدیده «جنگ ترکیبی» و در نقطه مقابل، مفهوم دینی «جهاد ترکیبی» بررسی شوند:

۲-۱. جنگ ترکیبی

«جنگ ترکیبی» یا «نبرد هیبریدی»، به معنای ترکیبی بودن ابزارها، روش‌ها و ترکیب عناصر گوناگون در شیوه نبرد است (Huovinen, 2011: p3)، که در فاصله بین دو حوزه مناقشات متعارف و جنگ غیرقاعده مند جای می‌گیرد (McCulloh, 2013: p ix). در این نوع نبرد هرکدام از طرفین درگیر سعی دارد با استفاده از فرایندی مشخص در یک فضای جنگی به کاربست هم‌زمان و هماهنگ یک ترکیب شکل‌یافته از سلاح‌های متعارف، تاکتیک‌های نامنظم، تروریسم و رفتار جنایی برای به دست آوردن اهداف سیاسی خود اقدام کند (Hoffman, Frank :2009). در این شیوه با استفاده هم‌زمان از نیروهای متعارف و نامنظم در یک کارزار نظامی تلاش می‌شود بیشترین آسیب به کشور رقیب وارد شود. نمونه بارز این‌گونه جنگ در اغتشاشات آبان ۱۴۰۱ علیه ایران یا در جنگ روسیه و اوکراین مشهود است؛

آن چنان که مورخ نظامی، پیتزر آر، معتقد است: جنگ ترکیبی، منازعه نیروهای نظامی متعارف و نیروهای متفاوت (چریک‌ها، شورشیان و تروریست‌ها) است که می‌تواند شامل بازیگران دولتی و غیردولتی نیز باشد (Wither, 2016: p3 and 73-87). این فرایند با طراحی اهداف مشترک سیاسی نیز همراه است (افتخاری، ۱۴۰۱: ۹۹).

۲-۲. «جهاد» و «جهاد ترکیبی»

جهاد یا از ماده «جهد» به معنای تلاش و تحمل رنج و مشقت؛ یا از ریشه «جهد» به معنای قدرت، توانایی و نیرو است (خدایپرستی، ۱۳۹۳: ۲۵۷). جهاد در لغت به معنای صرف نیرو برای دفع دشمن و راندن اوست (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۲۰۸). جهاد اصغر در اصطلاح فقها، گونه خاصی از تلاش طاقت‌فرساست و به جنگ با دشمن کافر (ر.ک. احمدرضا، ۱۹۸۵: ۱۶۷) یا کارزار در راه خدا با جان و مال و دیگر راه‌ها، با هدف اعتلا و گسترش اسلام و شعائر دین یا دفاع از آن گفته می‌شود (نجفی، ۱۳۶۲، ج ۲۱: ۳). بنابراین، جهاد از دیدگاه اسلام در ابعاد گوناگونی نظیر جهاد علمی، نظامی، تبیینی، ترکیبی و... تحقق‌پذیر است.

مراد از «جهاد ترکیبی» گونه‌ای از جهاد است که به مبارزه و مجاهدت در ابعاد گوناگون آن، همچون نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و سایبری، به‌فراخور تحركات دشمن در این حوزه‌های متنوع اشاره دارد. همچنین، گاهی مراد از جهاد ترکیبی، جهاد دفاعی ترکیبی است که در مقابل هجوم همه‌جانبه دشمن قرار می‌گیرد. تعریف جامع از دفاع همه‌جانبه عبارت است از «آماده‌سازی و به‌کارگیری همه سرمایه‌های انسانی، امکانات مادی و معنوی به‌منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی» (خان، ۱۳۷۶: ۱۴۹). اصطلاح «دفاع همه‌جانبه» (ر.ک. کیوان حسینی، ۱۳۸۴: ۱۱) نخستین بار در ادبیات انقلاب اسلامی، از سوی امام خمینی علیه السلام مطرح شد (خمینی، ۱۳۷۸: ۲۱-۱۳۴).

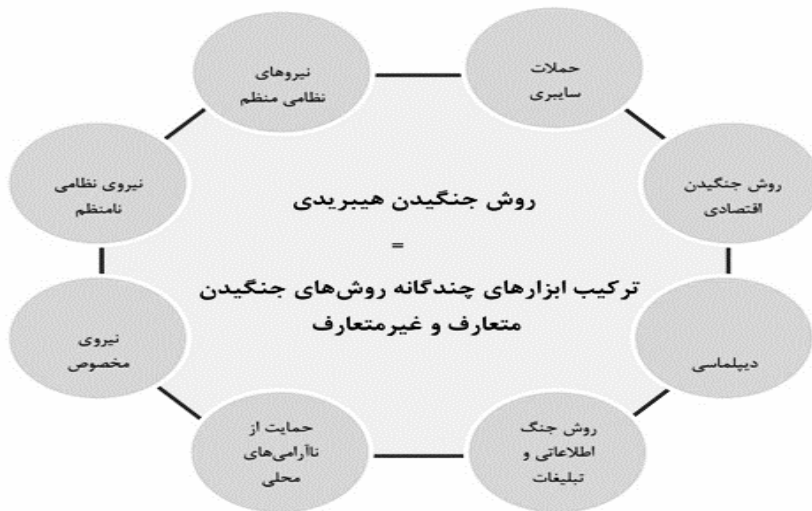
۲-۳. مبانی و ویژگی‌های «جنگ ترکیبی» در مقایسه با «جهاد ترکیبی اسلام»

تبیین نظام راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، مستلزم واکاوی مبانی و ویژگی‌ها و درک چگونگی سازوکارهای جنگ ترکیبی است تا با تلاش در جهت مهندسی معکوس بتوان به ارائه راهبرد متناسب دست یافت. اگرچه اصول بنیادین راهبرد در همه جنگ‌ها دارای سه

هدف: تسلیم قوای دشمن، تصاحب منافع و جلب افکار عمومی به نفع خود است (محمدی نجم، ۱۳۹۲: ۷۸)، با تغییر رویکرد فتاوری محور و ایده‌محور جنگ‌های نسل جدید، بنیان‌های هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی و نهایتاً روش‌شناسی بازیگران اتوپوئیتیک^۱ صحنه جنگ جایگاه بسیار مهم و اثرگذارتری یافته‌اند (محمدی نجم، ۱۳۸۷: ۲۰). جنگ ترکیبی بر پایه جهان‌بینی مادی و نگرش تک‌بعدی غرب، متکی به سه اصل اومانیسیم و قرار دادن انسان به جای خدا و دوم عقل به‌عنوان فاعل شناسا و جایگزینی آن به‌جای وحی و سوم سکولاریسم به‌معنای اصالت دنیا و طبیعت در برابر اصالت آخرت و با تکیه بر اصولی همچون اصالت فرد و اصالت قدرت و اصالت سود و آزادی حداکثری بنا شده است که در واقع غرب را با چالش‌ها و بحران‌های بسیاری مواجه کرده است. این در حالی است که انواع جهاد در مبانی نظری اسلام و قرآن، مبتنی بر نگرش توحیدی و باور به متافیزیک و پذیرش جایگاه وحی الهی در همه امور بنا شده است (زرشناس، ۱۳۸۱: ۱۲-۴۸). بر این اساس است که جهان غرب با محوریت آمریکا همواره در صدد تقابل با انقلاب اسلامی با انواع شیوه‌های جنگ سخت، نیمه‌سخت و نرم و ترکیبی بوده است.

مهم‌ترین ویژگی‌های جنگ ترکیبی در پیچیدگی، هم‌افزایی و اقدام هماهنگ در دستیابی به یک هدف، چندوجهی بودن ابعاد و ابزار و فرماندهی، تهدیدات سریع و اغلب نوظهور و قابل دگردیسی است (بقایی، ۱۳۹۵: ۹۷-۹۹)؛ چنان‌که در یک بررسی جامع که توسط اجلاس امنیتی مونیخ ارائه شده است، نبرد هیبریدی شامل ترکیبی از ابزارهای گوناگون متعارف و غیرمتعارف است. این ابزارها از دیپلماسی تا جنگ نظامی، شامل موارد هشت‌گانه زیر می‌شود: ۱. دیپلماسی، ۲. جنگ اطلاعاتی و پروپاگاندا (تبلیغات)، ۳. حمایت از نابسامانی و شورش‌های محلی، ۴. نیروهای نامنظم و چریکی، ۵. نیروهای ویژه، ۶. نیروهای کلاسیک نظامی، ۷. جنگ اقتصادی و ۸. حمله سایبری (همان: ۹۹ و ۱۰۰).

۱. اتوپوئیتیک (autopoietic) به‌معنای خودسازنده، به سیستمی اشاره دارد که خود را تولید و سازماندهی می‌کند. در زمینه جنگ، از این مفهوم در تغییر تاکتیک‌های نظامی و توسعه ایدئولوژی‌های جدید جنگ و... برای تحلیل پیچیدگی درگیری‌ها و تعاملات بین طرفین درگیر استفاده می‌شود.

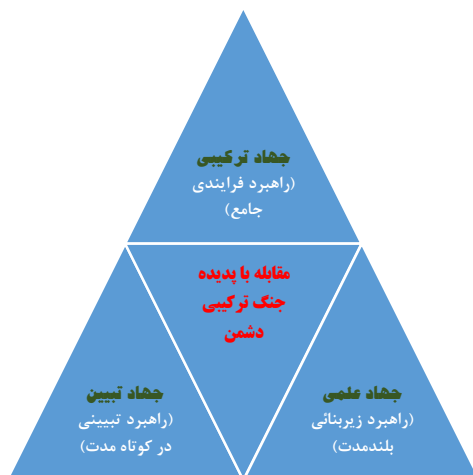


روش جنگ هیبریدی از نظر کنفرانس امنیتی مونیخ

۳. راهبردهای قرآنی مقابله با جنگ ترکیبی

بهترین ارائه راهبرد در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن، برپایه اندیشه قرآنی رهبر معظم انقلاب است که قابلیت تلاش برای کسب اقتدار در عرصه‌های گوناگون و دفاع همه‌جانبه و متناسب در ابعاد گوناگون نظامی و سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و... را دارد (ر.ک. آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۹/۶؛ ۱۳۹۲/۶/۲۶). البته، لازمه چنین اقتداری برای دفاع همه‌جانبه، طراحی الگویی مناسب با لحاظ همه جوانب و ابعاد در پروسه‌های زمانی است؛ که به نظر می‌رسد با راهبردهای سه‌جانبه منبعت از نگره قرآنی رهبری معظم انقلاب، در راهبرد شناختی-تیینی برای کوتاه‌مدت و راهبرد زیربنایی در بلندمدت و نیز راهبرد فرایندی جامع به‌گونه‌ای همه‌جانبه، تحقق‌پذیر است؛ به این معنا که بخشی از راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی با رویکردی کوتاه‌مدت اثرگذاری مستقیم در مقابله با جنگ ترکیبی دارند، نظیر «جهاد تبیین» و تلاش برای روشننگری و آگاه‌سازی جامعه؛ اما بخش دیگر نظیر «جهاد علمی»، رویکردی بسترساز و مبتنی بر پیشران‌های زمان‌بر و طولانی‌مدت در مواجهه با

جنگ ترکیبی دارند. بخش سوم به‌عنوان راهبرد محوری و مبنا، راهبرد فرایندی جامع در عرصه‌های گوناگون ترکیبی (جهاد ترکیبی) است که در واقع دو راهبرد نخست از جهتی زیرمجموعه و از لوازم پایه «جهاد ترکیبی» محسوب می‌شوند. به این جهت، در ادامه به تحلیل کوتاه دو راهبرد نخست و به بررسی تفصیلی راهبرد سوم - یعنی تبیین سازوکارهای فرایندی جهاد ترکیبی - پرداخته می‌شود:



نمودار ۲: مثلث راهبرد سه‌جانبه قرآنی مقابله با جنگ ترکیبی

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۱. راهبرد مواجهه شناختی-تبیینی با اثرگذاری مستقیم در کوتاه مدت (جهاد تبیین) از مهم‌ترین راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، با توجه به رویکرد غالب شناختی و ادراکی این‌گونه جنگ، «جهاد تبیین» است. جهاد تبیین، به معنای تلاش برای روشنگری و آگاه‌سازی جامعه، از اصطلاحات نوظهور سیاسی و اجتماعی انقلاب اسلامی است. این مفهوم ریشه عمیقی در تعالیم قرآن، نظیر لزوم تبیین حقایق و حیانی به‌عنوان وظیفه پیامبر ﷺ (نحل: ۴۴) یا به‌عنوان میثاقی بر مؤمنان «لَتَبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْفُرُونَ» (آل عمران: ۱۸۷) یا ضرورت تواضع اجتماعی (عصر: ۴) در قرآن و دیگر متون اسلام دارد (برای نمونه، شریف رضی، ۱۴۱۴، نامه ۴۷: ۴۲۲). این شیوه جهاد و مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، اگرچه زیرمجموعه جهاد اصغر است، جهاد نظامی نیست؛ بلکه این شیوه جهاد، به بیان رهبر معظم

انقلاب در واقع، کار علمی و پژوهشی، حرف‌زدن و تبیین کردن برای مقابله با دشمن و از بین بردن توطئه‌ها و وسوسه‌های دشمن است (ر.ک. آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۰/۱۱/۳ و ۱۳۸۳/۳/۱۴).

این راهبرد قرآنی، نقش مؤثری در بصیرت‌افزایی اجتماعی و کنترل بحران‌های شناختی و ادراکی جامعه و در نتیجه کسب پیروزی در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن دارد. در واقع، با توجه به تمرکز جنگ ترکیبی بر تردیدآفرینی و دروغ‌پردازی و ایجاد ریل‌گذاری‌های غلط و انحرافی در مسیر جامعه هدف، واحدهای تبیین و توصیف و روایت در جامعه بایستی فعال‌تر و کارا تر شوند که این مهم با جهاد تبیین تحقق‌پذیر است؛ آن‌چنان‌که امام‌علی علیه السلام در جنگ‌ها تلاش بسیاری داشتند با تبیین و اقناع، مردم و جبهه دشمن را آگاه سازند و در کلامی به جهاد تبیین در کنار جهاد با جان و مال این چنین سفارش فرمودند: «اللَّهُ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹۷: ۹۰؛ شریف رضی، ۱۴۱۴: ۴۲۲).

روش‌ها و کارکردهای اثرگذاری «جهاد تبیین» در مواجهه با جنگ ترکیبی

جهاد تبیین کارکردهای بسیاری در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن دارد؛ از جمله در شرایط بحران شناختی و ادراکی جنگ ترکیبی، علاج پروپاگاندا و نقشه‌های تبلیغاتی دشمن و راه صحیح مقابله با وسوسه‌های دشمن جهاد تبیین است (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۱۰/۱۹). همچنین، درک واقعیت و حقیقت در شرایط جعل و دروغ‌پردازی رسانه‌ای، شناسایی نقاط آسیب‌پذیر دشمن و مقابله با کنترل ذهن و تسلط دشمن بر مغزها (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۹/۵) و مانند آن، از برخی کارکردهای شاخص جهاد تبیین است.

رهبر انقلاب شیوه‌های مناسب جهاد تبیین به‌ویژه در شرایط جنگ ترکیبی را در مناسبات گوناگون طرح کرده‌اند؛ که شناخت و تحلیل این شیوه‌ها و تبیین چگونگی اثرگذاری آن بر جنگ ترکیبی دشمن، راهکار مؤثری در مسئله است. از این‌رو، در ادامه با تحلیل مضامین بیانات رهبر انقلاب و استنباط مقولات مرتبط در مسئله به بررسی چگونگی آن در مواجهه با جنگ ترکیبی پرداخته می‌شود.

جدول ۱: تحلیل مضمون راهکارها و کارکردهای جهاد تبیین در بیانات رهبر انقلاب

تاریخ بیانات	متن بیانات رهبری	گزاره‌ها و مضامین پایه	مضامین سازماندهی شده	مضامین فراگیر
۱۴۰۲/۳/۱۴	فعالان سخت‌کوش جهاد تبیین،... وظیفه این است که ایمان‌ها را تقویت کنند، امیدها را تقویت کنند، شبهه‌ها را برطرف کنند، شیوه‌های دشمن در شبهه‌آفرینی و یأس‌آفرینی را خنثی کنند.	ایمان‌ها را تقویت کنند.	تقویت ایمان‌ها	تقویت باورها و امید در جامعه (ایجابی)
		امیدها را تقویت کنند.	تقویت امیدها	
		شبهه‌ها را برطرف کنند.	رفع شبهه	
		مقابله با شبهات و یأس‌آفرینی در جامعه (سلبی)	شیوه‌های دشمن در شبهه‌آفرینی را خنثی کنند.	خنثی کردن شیوه شبهه‌آفرینی و شیوه یأس‌آفرینی
شیوه‌های دشمن در یأس‌آفرینی را خنثی کنند.				
۱۴۰۱/۱۰/۱۹	علاج پروپاگاندا «تبیین» است؛ تبیین حقیقت از زبان‌های مختلف... باتوم که نمی‌تواند برطرف کند؛ آن وسوسه را تبیین می‌تواند برطرف کند.	تبیین حقیقت از زبان‌های مختلف	تبیین با بیان‌ها و شیوه‌های گوناگون	استفاده از بیان‌های متنوع و ابتکاری
		تبیین حقیقت از حنجره‌های مختلف		
		تبیین حقیقت با تعبیرات مختلف	استفاده از ابتکارات گوناگون در تبیین	
۱۴۰۱/۰۹/۰۵	امروز مهم‌ترین شیوه دشمن، جعل و دروغ‌پردازی است... «جهاد تبیین» که گفتیم، یکی از	گفتیم شیوه‌های دشمن را بشناسید.	شناسایی شیوه‌های دشمن	تبیین شیوه جعل و دروغ‌پردازی دشمن
		امروز مهم‌ترین شیوه دشمن، جعل	تبیین شیوه	

	جعل و دروغ‌پردازی دشمن	و دروغ‌پردازی است... پس وظیفه این است تبیین کنید.	جاهایش اینجاست.	
روشن‌بینی افراد جامعه	شناساندن نقطه آسیب‌پذیر دشمن با روشن‌بینی	شناخت آسیب‌های دشمن	آسیب‌پذیری دشمن را بشناسید. یکی از آسیب‌پذیری‌های دشمن، روشن‌بینی شماست... اگر مغز یک ملت را توانستند تصرف کنند، آن ملت سرزمین خودش را دودستی به دشمن تقدیم می‌کند.	۱۴۰۱/۰۹/۰۵
		یکی از آسیب‌پذیری‌های دشمن، روشن‌بینی شما است.		
کنترل ذهن جامعه	تسلط و کنترل مغزها	سعی کنید روشن‌بینی خودتان را افزایش دهید.		
		مغزها را باید حفظ کرد؛ تسلط بر مغزها.		
توجه به زبان هنر و رسانه در تبیین	منعکس ساختن مسائل به مردم	بایستی این‌ها به مردم گفته بشود، منعکس بشود.	بایستی این‌ها به مردم گفته بشود... با هیچ زبانی غیر از زبان هنر هم نمی‌شود این‌ها را گفت.	۱۴۰۱/۰۸/۰۸
		با هیچ زبانی غیر از زبان هنر هم نمی‌شود این‌ها را گفت.		
	بهبترین زبان در تبیین ریزه‌کاری‌ها زبان هنر و رسانه است.	فقط زبان هنر می‌تواند این ریزه‌کاری‌های زندگی این‌ها را بیان کند؛ حالا یا نوشته هنرمندانه یا شعر یا فیلم یا مستند یا امثال	«جهاد تبیین»... عامل ماندگاری و اثرگذاری این حادثه عبارت بود از همان قاب تصویر هنرمندانه‌ای که از این منتشر شد؛ تبیین، این است...	۱۴۰۰/۱۱/۱۹

		این‌ها که می‌شود کار کرد.		
شبهه‌زدایی و مقابله با سرایت اجتماعی شبهات در جامعه	جهاد تبیین با شبهه‌زدایی از ذهن مخاطب	جهاد تبیین را جدی بگیرید. شبهه‌زدایی از ذهن مخاطبین را جدی بگیرید.	جهاد تبیین را جدی بگیرید، شبهه‌زدایی از ذهن مخاطبین را جدی بگیرید... شبهه و بی‌روس است...	۱۴۰۱/۰۵/۰۵
	توجه و مقابله با سرایت اجتماعی شبهات	شبهه مثل ویروس مسری و سرایت‌کننده به جامعه است.		
ارتباط مستقیم و چهره‌به‌چهره با افراد تبیین	همنشینی با مردم عادی و شنیدن و بیان برای روشنگری ذهن افراد جامعه	جهاد تبیین با مردمی بودن و با مردم عادی نشست و برخاست داشتن	با مردم عادی معمولی مخلوط شدن، نشست و برخاست کردن، هم‌گوش شنوا برای شنیدن حرف مردم داشتن، هم‌زبان گویا برای روشن کردن ذهن مردم داشتن... این «جهاد تبیین» که ما عرض کردیم.	۱۴۰۱/۰۳/۰۴
		گوش شنوا و زبان گویا داشتن برای جهاد تبیین		
		روشن ساختن ذهن مردم		
ظرفیت هیئات مذهبی	استفاده از ظرفیت هیئات مذهبی در جهاد تبیین	هیئت یک ساختاری است که هم دارای محتوا و هم پویایی است.	هیئت یک ساختاری است که... محلّ تبیین است.	۱۴۰۰/۱۱/۰۳
		در هیئت‌ها تبیین مکتب می‌شود.		
روزآمدی شیوه‌ها و کارآمدی (کاربردی‌سازی) محتوا	به‌روزرسانی شیوه‌های تبیین	در جهاد تبیین مثل جنگ‌های سخت با شیوه‌های قدیمی نمی‌شود کار کرد.	در جنگ‌های سخت با شیوه‌های قدیمی دیگر نمی‌شود جنگید... در جهاد تبیین هم همین‌جور است.	۱۴۰۰/۱۲/۱۹

		بعضی از شیوه‌های قدیمی جایگزین ندارد و همچنان اثرگذارند، مثل منبر و مدّاحی؛ اما از لحاظ ابزارهای گوناگون بایستی به روز حرکت کرد.	
تبيين مفاهيم عالي اسلامي (بيان سبك زندگي اسلامي)		بهترین سلاح مؤثر، تبیین مفاهیم عالی اسلامی است در زمینه‌های گوناگون (سبک زندگی اسلامی)	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با تحلیل مضمون بیانات راهبردی رهبر انقلاب، مضامین فراگیر زیر به‌عنوان شیوه‌های مؤثر و راهکار صحیح در جهاد تبیین استنباط و استخراج می‌شوند:

۱. تقویت باورها و افزایش امیدواری در جامعه؛
۲. مقابله با شبهات و یأس‌آفرینی در جامعه؛
۳. استفاده از بیان‌های متنوع و ابتکاری؛
۴. تبیین شیوه جعل و دروغ‌پردازی دشمن؛
۵. روشن‌بینی افراد جامعه؛
۶. کنترل ذهن جامعه؛
۷. توجه به زبان هنر و رسانه در تبیین؛
۸. شبهه‌زدایی و مقابله با سرایت اجتماعی شبهات جامعه؛
۹. تعامل مستقیم و ارتباط چهره‌به‌چهره با افراد جامعه برای تبیین؛
۱۰. توجه و بهره‌مندی از ظرفیت هیئات مذهبی؛
۱۰. روزآمدی شیوه‌ها و کارآمدی (کاربردی‌سازی) محتوا.

باید توجه داشت هرکدام از این راهکارها و شیوه‌های «جهاد تبیین» به‌گونه بسیار مؤثری بر حوزه نرم و شناختی جنگ ترکیبی می‌تواند تأثیرگذار باشد. گرچه تبیین هرکدام از این راهکارها و چگونگی آن‌ها در مواجهه با جنگ ترکیبی در این مجال نمی‌گنجد، باید توجه

داشت بی‌تردید با توجه به رویکرد غالب جنگ ترکیبی در حوزه نرم و ادراکی، اجرای شیوه‌های مذکور موجب غلبه بر دشمن در جنگ ترکیبی است.

برای نمونه، تقویت باورها و افزایش امیدواری جامعه، از نخستین راهکارهای رهبری در مقابله با جنگ ترکیبی است که ریشه در نگرش قرآنی ایشان دارد (نساء: ۱۰۴؛ بقره: ۲۸۱)؛ چراکه در جنگ ترکیبی، افزون بر حجم‌های نظامی سخت و نیمه‌سخت، فرایند دگرگونی قالب‌های ماهوی به نحوی است که ابتدا باورها و ارزش‌های اساسی یک جامعه برای تغییر مورد هجوم قرار می‌گیرد. با تغییر این باورها، قالب‌های اندیشه دگرگون می‌شود و مدل‌های رفتاری جدیدی شکل می‌گیرد. مدل‌های رفتاری جدید به گونه‌ای است که به جای رفتارهای حمایتی از ساختار سیاسی، رفتارهای چالشی جایگزین می‌شود و این رفتارها به سمت ساختار شکنی جهت می‌یابد. چنین روندی در نهایت با ناکارآمد نمودن ایدئولوژی و الگوی موجود سیاسی، زمینه‌های فروپاشی و شکست را فراهم می‌سازد؛ اما با تقویت باورها و ارزش‌ها و امیدبخشی به جامعه می‌توان این رویکرد دشمن را خنثی کرد. راه تقویت باورها و ایجاد بصیرت در گام نخست، پرورش ایمان و تقواست (ر.ک. انفال: ۲۹؛ کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۳۵۲) و امیدبخشی نیز عامل مهم تحرک و پیشرفت در عرصه‌های گوناگون مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است (ر.ک. مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴: ۱۷۳).

۲-۳. راهبرد زیربنایی با پیشران‌های تأثیرگذار در بلندمدت (جهاد علمی)

یکی دیگر از کارآمدترین مؤلفه‌های زیربنایی دین به عنوان راهبرد مهم مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن، «جهاد علمی» است که با دستیابی به برتری علمی نسبت به دشمن حاصل می‌شود. جهاد علمی، به معنای دستیابی به علوم و فنون مورد نیاز جامعه و خارج شدن از سلطه علمی بیگانگان است؛ بلکه فراتر از آن، برتری یافتن از دشمن در حوزه تولید علم و فناوری است. حاصل این برتری، اقتدار و افزایش قدرت جامعه اسلامی در مقابله با دشمن است (ر.ک. آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

این راهکار زیربنایی قرآنی، افزون بر سفارش فراوان قرآن به تلاش علمی، گاهی به طور ویژه در قرآن - بنابر دیدگاهی - با تعبیر «جهاد کبیر» تأکید شده است (فرقان: ۲۵؛ طبرسی،

۱۳۷۲، ج ۷: ۲۷۴).^۱ جهاد علمی با ایجاد پیشران‌ها و عوامل مؤثر انسانی و اجرایی و مادی و معنوی مناسب، موجبات مقابله با جنگ ترکیبی دشمن را فراهم می‌آورد؛ به این معنا که پیروزی در عرصه نبرد هیبریدی، مستلزم کسب اقتدار و توانمندی در فراهم‌ساختن عواملی نظیر نیروی انسانی توانمند و خلاق و متخصص، تجهیزات نظامی کارآمد و مدرن، فرماندهی و مدیریت اجرایی قوی و چندوجهی و... است که از اساسی‌ترین لوازم زیربنایی همه این امور «جهاد علمی» و افزایش دانش در عرصه‌های متنوع و پیچیده مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است.

از دیدگاه اسلام یکی از آثار مهم جهاد علمی، کسب قدرت مشروع برای صیانت از دین خداست. از این رو، اسلام پیروان خود را به علم‌افزایی سفارش کرده تا در سایه آن قدرت یابند (ر.ک. نمل: ۴۰؛ بقره: ۲۴۷). بنابراین، در تعالیم و حیانی رابطه مستقیم بین علم و قدرت وجود دارد؛ به گونه‌ای که هر چه بر میزان دانش افزوده شود، بر قدرت و اقتدار نیز افزوده خواهد شد؛ چنان‌که امام علی علیه السلام فرمودند: «الْعِلْمُ سُلْطَانٌ مَنْ وَجَدَهُ صَالِحًا بِهِ وَمَنْ لَمْ يَجِدْهُ صَيْلَ عَلَيْهِ» (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۴۰۴، ج ۲۰: ۳۱۹). اقتدار علمی و کسب علم به قدری در اسلام دارای اهمیت است که بدون لحاظ هیچ محدودیت زمانی (پاینده، ۱۳۸۲: ۲۱۸)، مکانی، جنسیتی (حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۷: ۲۷) و تعصبی (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۹۸) به مسلمانان توصیه شده است.

باید توجه داشت دشمنان اسلام از یک طرف در عرصه علم و دانش و فناوری پیشرفت‌های شگرف کرده و از طرف دیگر مانع پیشرفت کشورهای زیر سلطه خود و جهان سوم شده‌اند. بی‌شک، مهم‌ترین ابزار تسلط کشورهای قدرتمند جهان - به ویژه در جنگ ترکیبی - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و علوم روز است؛ که در مقابل آن باید با کسب دانش و برتری علمی به مقابله با دشمن پرداخت؛ چنان‌که امام‌خامنه‌ای دامنه‌الله فرمودند: «امروز کسانی که بر دنیا خدایی می‌کنند... با ابراز علم بود که توانستند بشریت را به این خاکستر

۱. در تفسیر «جهاد کبیر»، دیدگاه‌های متعددی وجود دارد که مرحوم طبرسی مراد آن را پاسخ‌گویی علمی و دقیق به شبهات کافران و شیخ طوسی و علامه طباطبایی، نیز آن را در مقوله علمی و بذل تمام تلاش در مقابل دشمن برای رفع جهالت با بیان معارف قرآن بیان داشته‌اند.

بنشانند! از این رو، برای مقابله با کار آن‌ها، علم لازم است» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۹). با بررسی و تحلیل مجموع بیانات رهبری به روش تحلیل مضمون،

کارکردهای زیر برای «علم و جهاد علمی» به دست می‌آید:

جدول ۲: تحلیل مضمون کارکردهای دانش و جهاد علمی در بیانات رهبر معظم انقلاب

تاریخ بیانات	متن بیانات رهبر معظم انقلاب	گزاره‌ها/ مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهی شده	مضامین فراگیر
۱۳۸۱/۷/۳	علم و دانش برای یک ملت و برای یک فرد مایه اقتدار است	علم و دانش مایه اقتدار ملت است. علم مایه اقتدار فرد است.	اقتدار ملی و فردی	
۱۳۸۶/۶/۱۲	حرکت علمی کشور ما یک ضرورت مضاعف است؛ یک نیاز مؤکد و مضاعف است. نیاز است؛ چرا؟ چون علم، عامل عزت و قدرت و امنیت یک ملت است.	حرکت علمی یک ضرورت و نیاز مؤکد و مضاعف است. حرکت علمی، موجب عزت ملت است. نتیجه حرکت علمی، قدرت ملت است. نتیجه حرکت علمی امنیت یک ملت است.	عزت و قدرت و امنیت ملی	اقتدار (در عرصه‌های گوناگون فردی و ملی، نظامی و سیاسی و امنیتی و...)
۱۳۸۸/۱۱/۱۳	قدرت نظامی آفرین است؛ قدرت سیاسی آفرین است.	قدرت نظامی آفرین است. قدرت سیاسی آفرین است.	ایجاد قدرت نظامی و سیاسی	
۱۳۸۸/۸/۶	گیرم نطنز را بمباران کردند، کارخانه اصفهان را بمباران کردند، علم را چه جوری بمباران می‌کنند؟! ببینید، علم	علم مصونیت می‌آورد. علم اقتدار می‌آورد.	مصونیت و اقتدار	مصونیت و امنیت ملی پیشرفت و آینده‌نگری و امیدبخشی

			مصونیت می‌آورد، اقتدار می‌آورد.	
	پیشرفت و امیدبخشی و آینده‌نگری	حرکت علمی کشور شکوفا و امیدبخش و آینده‌نگر باشد.	علی‌رغم خواست دشمن، حرکت علمی در کشور باید شکوفا و امیدبخش و آینده‌نگر باشد.	۱۳۶۸/۳/۲۳
استقلال و هویت و امنیت و رفاه	استقلال و هویت و امنیت و رفاه	علم عاملی برای دستیابی به عزت و استقلال و هویت و شخصیت و امنیت و رفاه	حقیقتاً کشوری که دستش از علم تهی است، نمی‌تواند توقع عزت، توقع استقلال و هویت و شخصیت، توقع امنیت و توقع رفاه داشته باشد.	۱۳۸۶/۶/۱۲
غلبه و تحکیم و قدرت‌نمایی	غلبه و تحکیم و اقتدار	علم موجب اقتدار است.	«العلم سلطان»؛ علم اقتدار است... هر کسی که این اقتدار را به‌دست نیاورد، «صیل علیه»؛ بر او غلبه پیدا خواهد شد؛ دیگران بر او قهر و غلبه پیدا می‌کنند؛ به او تحکیم می‌کنند.	۱۳۸۸/۶/۱۲
		هرکس علم به‌دست آورد می‌تواند تحکیم کند.		
		هرکس علم یابد می‌تواند غلبه پیدا کند.		
		ضعف علمی موجب عدم اقتدار و در نتیجه مغلوب و مورد قهر و تحکیم واقع شدن		
قدرتمندی و قدرت‌نمایی	قدرتمندی و قدرت‌نمایی	علم موجب قدرتمندی است.	هرکس دانش را به‌دست آورد، می‌تواند قدرتمندی و قدرت‌نمایی کند؛ هرکس دانش را به‌دست نیاورد، قدرتمندی و قدرتمندی علیه او انجام می‌گیرد.	۱۳۸۵/۳/۲۵
		دانش موجب قدرتمندی است.		
آبرومندی	سربلندی	حرکت علمی موجب	ما با این حرکت علمی	۱۳۹۰/۱۰/۲۹

اسلام و نظام اسلامی	اسلام و آبرومندی نظام اسلامی	سربلندی اسلام است. حرکت علمی موجب آبرومندی نظام اسلامی است.	خودمان داریم اسلام را سربلند می‌کنیم، نظام اسلامی را آبرومند می‌کنیم.	
ثروت‌آفرینی و ایجاد نفوذ و قدرت و پیشرفت همه‌جانبه	ایجاد ثروت و قدرت و نفوذ و پیشرفت	علم عامل ثروت است.	اگر ملتی نتواند در میدان علم و پیشرفت علمی و خطاشکنی علمی پیشرفت کند، کلاهی پس معرکه خواهد ماند... علم است که برای آن‌ها ثروت به‌وجود آورده است، قدرت سیاسی به‌وجود آورده است، نفوذ در دنیا و در مناطق گوناگون عالم به‌وجود آورده است. کلید پیشرفت، علم است. نگذارید حرکت علمی متوقف بشود.	۱۳۸۸/۶/۲۹
		علم عامل قدرت سیاسی است.		
		علم موجب نفوذ در دنیا و منطقه است.		
		علم کلید پیشرفت است.		
قدرت و ثروت آفرینی	خود دانش مایه اقتدار است.	خود دانش مایه اقتدار است؛ ثروت‌آفرین است.	۱۳۸۸/۱۱/۱۳	
	دانش ثروت‌آفرین است.			
پیشرفت همه‌جانبه	عامل پیشرفت همه‌جانبه کشور	علم پایه پیشرفت همه‌جانبه یک کشور است.	۱۳۹۰/۱۱/۱۴	
کاهش آسیب‌پذیری	کاهش آسیب‌پذیری کشور	اقتدار علمی باعث کاهش آسیب‌پذیری‌های کشور می‌شود.	علم، قدرت است... نخبگان می‌توانند علم کشور را پیشرفت بدهند و کشور را به موضع اقتدار و عزّتی برسانند که آسیب‌پذیری‌هایش کاهش پیدا کند.	۱۳۹۷/۰۷/۲۵

عزتمندی و مرجعیت	عزت و قدرت و مرجعیت	اگر قدرت می‌خواهیم علم را تقویت کنیم.	ما جهش علمی را نباید بگذاریم متوقف بشود...	۱۳۹۴/۱۲/۲۰
		اگر عزت می‌خواهیم علم تقویت شود.	اگر قدرت می‌خواهیم، اگر عزت می‌خواهیم، اگر این را می‌خواهیم که ما مرجع مراجعات کشورها و دولت‌ها باشیم... باید علم را تقویت کنیم.	
		اگر می‌خواهیم مرجع مراجعات کشورها و دولت‌ها باشیم علم را تقویت کنیم.		
توان مقابله با زورگویی مستکبران	پیشرفت و مقابله با زورگویی مستکبران	علم عامل پیشرفت است.	این مستکبران جهانی به برکت علمی که به آن دست پیدا کردند، توانستند به همه دنیا زور بگویند. البته، ما هرگز زور نخواهیم گفت، اما علم برای ما به‌عنوان یک پیشرفت حتماً لازم است.	۱۳۹۰/۱۱/۱۴
		مقابله با زورگویی مستکبران		
برتری و مغلوب نشدن	دست برتر داشتن و مغلوب نشدن	کسی که به واسطه علم، اقتدار پیدا کند، دست برتر را دارد.	علم و دانش برای یک ملت و برای یک فرد مایه اقتدار است... کسی که این قدرت را پیدا کند، دست برتر را دارد و آن کسی که نتواند قدرت علمی را به‌دست بیاورد، زیردست باقی می‌ماند و دیگران بر او دست برتر را خواهند داشت. علم و فناوری یک چنین خصوصیتهایی دارد.	۱۳۹۰/۱/۱۱
		فقدان اقتدار علمی موجب دست برتر دیگران و مغلوب شدن است.		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بنابراین، با تحلیل بیانات رهبری، به‌طور خلاصه مضامین فراگیر زیر برداشت شد:

۱. اقتدار (در عرصه‌های گوناگون نظامی و سیاسی و امنیتی و...); ۲. پیشرفت و

امیدبخشی؛ ۳. ثروت آفرینی؛ ۴. مصونیت و امنیت ملی؛ ۵. استقلال و هویت و امنیت و رفاه؛ ۶. غلبه و تحکم و اقتدار؛ ۷. قدرتمندی و قدرت‌نمایی؛ ۸. سربلندی اسلام و آبرومندی نظام اسلامی؛ ۹. ایجاد ثروت و قدرت و نفوذ؛ ۱۰. پیشرفت همه‌جانبه؛ ۱۱. کاهش آسیب‌پذیری؛ ۱۲. عزت و مرجعیت، ۱۳. برتری و مغلوب نشدن؛ ۱۴. مقابله با زورگویی مستکبران.

جدول ۳: کارکردهای راهبرد «جهاد علمی» در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن

(مضامین فراگیر بیانات رهبری)

اقتدار (در عرصه‌های گوناگون سیاسی و نظامی و امنیتی و...) (1381/7/3 و...)	پیشرفت و امیدبخشی؛ (بیانات رهبری: 1368/3/23)	مصونیت و امنیت ملی؛ (1388/8/6)	استقلال و هویت و امنیت و رفاه؛ (1386/6/12)	قدرتمندی و قدرتمندی؛ (1385/3/25)	ثروت آفرینی و ایجاد قدرت و نفوذ؛ (1388/6/29)	پیشرفت همه جانبه؛ (1390/11/14)
غلبه و تحکم و اقتدار؛ (1388/6/12)	کاهش آسیب‌پذیری؛ (1397/7/25)	ثروت آفرینی؛ (1388/11/13)	عزت و مرجعیت؛ (1394/12/20)	برتری و مغلوب نشدن؛ (1390/1/1)	توان مقابله با زورگویی مستکبران؛ (1390/11/14)	آبرومندی اسلام و نظام اسلامی؛ (1390/10/29)

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بنابراین، راهبرد «جهاد علمی» با کارکردهای مذکور از دیدگاه رهبر انقلاب، موجب پیشرفت همه‌جانبه در عرصه‌های گوناگون سیاسی و اقتصادی و نظامی و امنیتی و... و نیز موجب کاهش آسیب‌پذیری می‌شود؛ که به واسطه این اقتدار و قدرتمندی و پیشرفت همه‌جانبه می‌توان بر تهاجم همه‌جانبه دشمن در عرصه‌های گوناگون جنگ ترکیبی فائق آمد.

۳-۳. راهبرد فرایندی جامع (جهاد ترکیبی اسلام)

جامع‌ترین راهبرد فرایندی اسلام در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن، «جهاد ترکیبی» است. جهاد ترکیبی مبارزه با دشمن در ابعاد متنوع آن به تناسب تحرکات گوناگون دشمن است. اگرچه این اصطلاح مرکب در ادبیات دینی و سیاسی ما به کار نرفته است، با مراجعه به اطلاعات و عموماً آیتی همچون «وَ اَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰) و نیز سیره پیامبر اسلام ﷺ در مواجهه با دشمنان، و بررسی مجموع بیانات رهبر انقلاب درباره انواع جهاد و دفاع همه‌جانبه، می‌توان رویکرد ترکیبی جهاد را در ابعاد گوناگون نظامی و سیاسی و

اقتصادی و شناختی و فرهنگی و... استنباط کرد؛ چنان‌که رهبری در بیاناتی فرمودند: «دشمن حمله ترکیبی دسته‌جمعی را شروع کرده‌اند، ما هم در مقابل بایستی حرکتیمان حرکت ترکیبی باشد؛ از همه جهت...» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹)؛ ضمن آنکه عقل هم جهاد و تلاش همه‌جانبه و در ابعاد گوناگون را در مقابله با دشمنی که اقدام به «جنگ ترکیبی» کرده، تأیید می‌نماید.

باید توجه داشت «جهاد ترکیبی» در نقطه مقابل «جنگ ترکیبی» دشمن و دارای سازوکارهای شناختی و انگیزشی و عملیاتی در مقابله با ابعاد گوناگون مذکور است. بنابراین، پیش از بررسی تفصیلی این سازوکارها، جدول کلی سه راهبرد مذکور براساس نگرش مجموعی به پیشران‌های مؤثر آن ترسیم می‌شود.



نمودار ۳: راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی براساس پیشران‌ها و شرایط مؤثر تعالیم اسلام

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۱. جدول شماره ۴ با نگرش مجموعی و رویکرد استقرایی به پیشران‌ها و عوامل مؤثر اسلامی در مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن، توسط نگارنده مقاله ترسیم شده است.

- سازوکارهای نظام جامع «جهاد ترکیبی»

جهاد ترکیبی اسلام دارای سازوکارهایی ترکیبی از روش‌های شناختی و انگیزشی و راهبردهای عملیاتی اسلام در عرصه‌های متنوع مواجهه با جنگ ترکیبی غرب است، که هر بخش زمینه‌ساز دستیابی به تدابیر در گام‌های عینی است. بنابراین، پیش از تبیین راهکارها در نظام جامع جهاد ترکیبی به ارائه جدول آن به‌عنوان نقشه راه پرداخته می‌شود.

جدول ۴: نظام راهبرد «جهاد ترکیبی اسلام»:

نظام جامع راهبرد «جهاد ترکیبی اسلام»		
راهکارهای شناختی:	راهکارهای عملیاتی:	راهکارهای انگیزشی اسلام:
1- تعمیق شناخت و باور افراد جامعه	1- اشراف اطلاعاتی و الزامات پیشگیری از غافل‌گیری	1- تقویت روحیه استکبار ستیزی
2- تعمیق و هدفمندی بصیرت	2- تدابیر عملیاتی و الگوی رفتاری	2- انگیزه پایداری به حفظ و تقویت اصول
3- تقویت بنیه معادباوری و بیش جهادی		3- تقویت روحیه ولایت‌مداری



تدابیر عملیاتی و الگوی رفتاری						
تدابیر عملیاتی به جامعه امیدبخشی	تدابیر عملیاتی در ایجاد همبستگی و هماهنگی	تدابیر عملیاتی در مقابله با عنصر تضادآفرینی	تدابیر عملیاتی در حوزه نرم و رسانه ای جنگ ترکیبی	تدابیر عملیاتی در حوزه دیپلماسی جهاد ترکیبی	تدابیر عملیاتی با جنگ ترکیبی	...



پیشنهادات عملیاتی حوزه شناختی و نرم مقابله با جنگ ترکیبی						
تشکیل ستاد ملی مقابله با جنگ ترکیبی متشکل از نمایندگان متخصص و توانمند برای تلاشی کارآمد در مواجهه با بعد شناختی جنگ ترکیبی	تشکیل قرارگاه مرکزی مقابله با جنگ ترکیبی متشکل از فرماندهان عملیاتی در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و هنری و...	تشکیل تیم‌های عملیاتی قوی زیر نظر ستاد مرکزی در حوزه‌های مختلف باهدف تولید محتوا، متشکل از افسران جوان کارآمد جنگ نرم	تشکیل قرارگاه مرکزی هماهنگی رسانه‌ای کشور جهت اتخاذ برنامه‌های هماهنگ و پیشدستانه در حوزه‌های مختلف جنگ رسانه‌ای دشمن	تشکیل پایگاه‌های عملیاتی مقابله با جنگ ترکیبی بر پایه سازمان‌دهی محلات، مساجد، پایگاه‌های مقاومت، کانون‌های فرهنگی و...	...	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۳-۱. دسته اول: راهکارهای شناختی در راهبرد جهاد ترکیبی

نخستین بخش از راهکارهای اسلام برای مقابله با جنگ ترکیبی، راهکارهای شناختی است. راهکارهای شناختی، بخش عمده‌ای از راهکارهای قرآنی را شامل می‌شود که با رویکردی پیشگیرانه و بازدارنده از جنگ ترکیبی و مقابله با تبعات سوءادراکی، راهبردی بسیار اثربخش است و در همه ابعاد متنوع جنگ ترکیبی، اعم از حوزه‌های سیاسی و نظامی-امنیتی و اقتصادی و نیز بعد شناختی و ادراکی جنگ ترکیبی، کارایی بسیار مؤثری دارد؛ چراکه در جنگ ترکیبی باورها و ارزش‌های شناختی شدیداً مورد هجوم قرار می‌گیرند و ادراک را از افراد می‌گیرند تا با تغییر نگرش‌ها و به تبع انحراف در رفتار اجتماعی و سیاسی افراد جامعه به اهداف خویش دست یابند. به این جهت، راهکار مقابله مطلوب نیز می‌بایست در تقویت بنیه شناختی و ادراکی افراد جامعه اثرگذار باشد که برخی مصادیق شاخص راهکارهای شناختی اسلام عبارت‌اند از:

الف. تعمیق شناخت و تقویت ایمان جامعه

رویکرد غالب جنگ ترکیبی غرب، معطوف به حوزه ادراک و ایجاد بحران شناختی در بینش عمومی افراد نسبت به ارزش‌های مقبول جامعه است. به این جهت، بی‌تردید با افزایش قدرت شناخت عمومی افراد جامعه و تقویت ایمان مردم به ارزش‌ها و هویت دینی و باورهای اصیل اسلام، این شیوه جنگ دشمن ناکام خواهد ماند.

قرآن کریم در جای‌جای خود دستور به ایمان و نگرش توحیدی دارد (ر.ک. بقره: ۳؛ عصر: ۳ و...) و به تعمیق این شناخت و تقویت باور برای در امان ماندن از گمراهی و بحران‌های شناختی سفارش می‌کند؛ مثلاً می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا» (نساء: ۱۳۶). دستور به ایمان برای کسانی که خود اهل ایمان هستند، در واقع به تعمیق این باور از صمیم دل و درون جان یا افزایش شناخت به تفصیل و جزئیات آن اشاره دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۴: ۱۶۷).

ب. تعمیق و هدفمندی بصیرت

بصیرت‌افزایی و تعمیق بصیرت افراد جامعه (ر.ک. یوسف: ۱۰۸؛ آل‌عمران: ۱۳؛ عنکبوت: ۳۸) از دیگر راهکارهای شناختی مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است؛ که در ابعاد جنگ ترکیبی می‌تواند راه‌گشای برون‌رفت از بحران‌های ادراکی در عرصه‌های گوناگون سیاسی و اقتصادی و امنیتی و رسانه‌ای و مانند آن باشد.

از دیدگاه اسلام، تعمیق بصیرت، با دشمن‌شناسی و ایجاد درک صحیح برای افراد جامعه در شرایط بحرانی، زمینه تشخیص حق از باطل و انتخاب راه صحیح را فراهم می‌سازد؛ چراکه انسان با بصیرت، آینده‌نگر و دارای چشم‌انداز روشن‌تر و موضع نزدیک‌تر به حق است (ر.ک. شریف رضی، ۱۴۱۴: ۷۳۹). بنابراین، راه اساسی مقابله با تاکتیک تضادآفرینی و دروغ‌پردازی و تردیدآفرینی جنگ ترکیبی دشمن، تعمیق و هدفمندی بصیرت است؛ چنان‌که امیرالمؤمنین علیه السلام در جنگ صفین فرمودند: «لَا يَحْمِلُ هَذَا الْعَلَمَ إِلَّا أَهْلُ الْبَصْرِ وَالصَّبْرِ» (نهج‌البلاغه: خطبه ۱۳۷)؛ یعنی این پرچم را فقط کسانی می‌توانند برافرازند که اولاً بصیرت داشته باشند و بتوانند قضایا و اهداف را خوب درک و تحلیل کنند؛ ثانیاً صبر و ایستادگی داشته باشند. در حقیقت، ثمرات و فواید راهکار تعمیق بصیرت به بیان قرآن کریم به سود افراد جامعه است (ر.ک. انعام: ۱۰۴). به این جهت، رهبر انقلاب دامنه‌اش در فتنه‌ها و شرایط پیچیده -نظیر جنگ ترکیبی دشمن- کارآمدی بصیرت را با تعبیری همچون روشن‌گر و قطب‌نما و نورافکن متذکر شدند (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۸/۴؛ ۱۴۰۲/۳/۱۴).

ج. تقویت بنیه معادباوری و بینش جهادی

امواج نیرومند و تکان‌دهنده معاداندیشی که در سراسر قرآن جلوه‌گر است (جاثیه: ۲۴؛ قیامت: ۴ و...)، افزون بر اصلاح بینش شناختی و به تبع اصلاح رفتار اجتماعی افراد جامعه (ر.ک. کمیلی، ۱۴۰۰: ۸۵-۱۰۰)، عامل مهمی در پرورش بینش جهادی و افزایش روحیه و مقاومت نیروها در عرصه‌های گوناگون مقابله با جنگ ترکیبی است. تأثیر معادباوری در سخت‌کوشی نیروها (نجم: ۳۹ و ۴۰؛ حج: ۷۸)، احساس مسئولیت و تکلیف‌مداری (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۶۳۵)، شجاعت و توان مضاعف (توبه: ۲۵) و خستگی‌ناپذیری و

استقامت (احقاف: ۱۳) افراد جامعه در برابر هرگونه انحراف شناختی و رفتاری، راهبردی مجرب است؛ چنان‌که امام‌علی علیه السلام فرمودند: «إِجْعَلْ هَمَّكَ لِمَعَادِكَ تَصْلُحْ» (تیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۱۳۴).

جدول ۵: کارآمدی معادباوری در مقابله با جنگ ترکیبی

عنوان راهکار	آثار شاخصی	سنجش‌ها و پیامدها
تقویت بنیه معادباوری و بینش جهادی	سخت‌کوشی	1- خستگی ناپذیر 2- تلاش مضاعف
	تکلیف محوری	1- شناخت تکلیف دینی و انفرادی در امور سازمانی و اجتماعی 2- عمل به تکلیف بدون ملاحظه کاری و نتیجه‌گرایی مطلق
	ایثار و شهادت طلبی	1- از خود گذشتگی 2- نترسیدن از مرگ و استقلال از شهادت هر راه خدا
	قلم‌سنجی و دفاع از حق	1- نابود کردن حرف زور و مقابله با آن 2- قلم‌نکردن به بیگران 3- دفاع از مظلوم و مبارزه با ظلم و ظم 4- دفاع از حق در گفتار و عمل
	شجاعت و خطرپذیری	1- استقلال و پذیرش کارهای سخت و حضور در عرصه‌های پرخطر 2- مرعوب نماندن و عدم دشمن‌نمایی

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۲-۳. دسته دوم: راهکارهای انگیزشی قرآن در راهبرد جهاد ترکیبی
دسته دوم از راهکارهای قرآنی با نهادینه‌سازی فرهنگ‌های اسلامی و اصلاح و پرورش اخلاقیات فردی و اجتماعی، رویکردی انگیزشی به حل مسائل و امور جوامع دارد. این دسته از راهکارهای اسلامی برای مقابله با جنگ ترکیبی در ابعاد گوناگون سیاسی و نظامی و اقتصادی و شناختی و روانی جنگ ترکیبی، اثرگذاری بسیار مفید و تعیین‌کننده‌ای می‌تواند داشته باشد. از راهکارهای برجسته این حوزه می‌توان به روحیه استکبارستیزی، پایداری بر حفظ اصول و تقویت روحیه و فرهنگ ولایتمداری، اشاره کرد که در ادامه به بررسی آن‌ها پرداخته می‌شود.

الف. تقویت روحیه استکبارستیزی و نفی سلطه بیگانگان

پرورش روحیه استکبارستیزی که به معنای «فرهنگ مقابله با زورگویی و خودبرتربینی و نقض عهدهای دشمن» است (ر.ک. بیانات، ۱۳۹۵/۵/۱۱)، عامل انگیزشی قوی برای شکوفایی استعداد نیروهای انسانی جامعه و دستیابی به خودکفایی در عرصه‌های گوناگون

جهاد ترکیبی و موجب عزتمندی و منزلت و ولایتمداری و در نتیجه آمادگی در برابر تهاجم همه‌جانبه دشمن است. بر پایه این آثار قرآن به بیان‌های گوناگون به نفی سلطه بیگانگان به‌عنوان یکی از اصول راهبردی دین سفارش می‌فرماید. برای نمونه، طبق آیه کریمه «وَلَنْ يُجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً» (نساء: ۱۴۱) و باتوجه به عمومیت آیه (نکره در سیاق نفی) و مفاد حرف «لَنْ»، خداوند کمترین سلطه‌ای را برای کافران در هیچ زمینه‌ای (سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی و...) بر مؤمنان تشریح نکرده است. اساساً راه جهاد و مبارزه با دشمن و الگوی اقتدار اسلامی در ظلم‌ستیزی و تقویت روحیه استکبارستیزی برآمده از اراده و باور و امیدواری است (ر.ک. مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۴: ۱۷۵، آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۵/۸/۹؛ ۱۳۸۹/۸/۱۹).

ب. انگیزه پایداری بر حفظ و تقویت اصول

در جنگ ترکیبی - که درگیری با دشمن در صحنه‌های ترکیبی ذهن و میدان است - تعالیم و حیانی به حفظ اصول ارجاع داده‌اند. به‌ویژه در جنگ‌های نامتقارن و نامتعارف ترکیبی که باورها و ارزش‌ها شدیداً مورد تهاجم دشمن هستند، چنین راهکاری بسیار مؤثر و سرنوشت‌ساز است. برای نمونه، در زمان رسول گرامی اسلام ﷺ، یهودی معاندی به نام «شاس بن قیس» با احساس خطر از وحدت مسلمانان، یک جوان یهودی را مأمور کرد تا حوادث خونین «بعثت» و جنگ بین طایفه «اوس» و «خزرج» را به یاد آنان بیاورد. این نقشه مؤثر واقع شد و چیزی نمانده بود آتش جنگ و اختلاف، بار دیگر شعله‌ور شود؛ اما جمعیت با سخنان به‌موقع و آرامش‌بخش پیامبر ﷺ سلاح‌ها را بر زمین گذاشته و دانستند این از نقشه دشمنان اسلام بوده است. در پی این ماجرا با نزول آیاتی از سوره مبارکه آل‌عمران و ارجاع مؤمنان به حفظ اصول با این ترفند دشمن در ایجاد اختلاف و القای شبهات مقابله شد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۳: ۵۶۳ و ۵۶۴)؛ «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ» (آل‌عمران: ۱۰۰ و ۱۰۱).

۳-۳-۳. دسته سوم: راهکارهای عملیاتی-رفتاری در جهاد ترکیبی

دسته سوم از راهکارهای اسلام برای مقابله با جنگ ترکیبی، راهکارهای اجرایی و عملیاتی

است که در دو حوزه قابل ارزیابی است: یکی اشراف اطلاعاتی نسبت به دشمن و شیوه‌های عملیاتی او در عرصه‌های گوناگون جنگ ترکیبی (لوازم مقدماتی)؛ دوم ارائه راهبردها و سیاست‌های کلی عملیاتی منبث از تعالیم اسلام در عرصه‌های گوناگون، که در ادامه بررسی خواهند شد.

الف. اشراف اطلاعاتی و الزامات پیشگیری از غافلگیری

اشراف اطلاعاتی، تسلط مناسب بر حوزه مأموریتی و برتری اطلاعاتی بر حریف است که لازمه اقدامات عملیاتی و اجرایی مطلوب و تعیین‌کننده در جهاد ترکیبی است. این راهکار موجب می‌شود ضمن احاطه و تسلط بر مأموریت، با پیش‌بینی حوادث امنیتی و غیرامنیتی مؤثر در امنیت و با ارائه تحلیل مناسب، آسیب‌ها و تهدید جنگ ترکیبی را شناسایی و از غافلگیری جلوگیری کند؛ چنان‌که امام‌علی علیه السلام در روایتی فرمودند: «آن کس که توطئه‌ها و حوادث را پیش‌بینی نکند، تأسف خوردن هنگام هجوم توطئه، به او سودی نمی‌رساند» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۶۵۲) بلکه «کسی که حزم و دوراندیشی داشته باشد پیروز می‌شود» (همان: ۵۸۶).

اشراف و تحلیل اطلاعاتی مناسب در جنگ ترکیبی، در واقع نقطه اتصال نظام اطلاعاتی با نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیرندگان است (لوونتال، ۱۳۸۷: ۱۵-۱۸) یعنی اشراف اطلاعاتی و رصد فعالیت‌های دشمن در عرصه‌های گوناگون جنگ ترکیبی، موجب عدم غافلگیری و تصمیم‌گیری مناسب و پاسخ به موقع در مقابل تهاجم ترکیبی دشمن و در نتیجه عامل پیروزی در این میدان نبرد است؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: به وسیله توان و سلطه علمی، حتی می‌توان به کرانه‌های آسمان و زمین نفوذ کرد (رحمن: ۳۳)؛ بلکه احاطه بر امور از اوصاف پرودگار عالم است (آل عمران: ۱۲۰ و ۱۲۱) که همواره مراقبانی برای بشر گمارده است (ق: ۱۸).

رهبر معظم انقلاب علیه السلام در این باره فرموده‌اند: اگر در این جنگ دچار غفلت شویم مغلوب خواهیم شد و اگر دچار ساده‌اندیشی شویم ضربه خواهیم خورد. ... در این جنگ، شیوه‌ها و روش‌های مختلفی در دستور کار است، از «نفوذ و سرقت اطلاعات» و «تغییر

محاسبات تصمیم‌گیران» و «تغییر باورهای مردم» تا «ایجاد ناسامانی مالی و اقتصادی» و «ایجاد آشفتگی‌های امنیتی»... باید در این جنگ و در مقابل برنامه‌های جبهه مقابل ایستاد و برای غلبه بر دشمن، علاوه بر دفاع باید برنامه تهاجم نیز داشت، به گونه‌ای که زمین بازی به وسیله دستگاه اطلاعاتی ما تعیین شود (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۱/۲۹).

ب. تدابیر عملیاتی نهادها و دستگاه‌های اجرایی

آخرین مورد از راهکارهای اجرایی و عملیاتی اسلام در مواجهه با جنگ ترکیبی، مربوط به عملکرد مطلوب دستگاه‌های اجرایی و قانونگذار و قضایی کشور در عرصه‌های وسیع مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن است؛ چراکه بر پایه مفاد روایات معصومان علیهم‌السلام همه این امور باید بر مبنای قواعد کلی اسلام، تنظیم و اجرایی شوند؛ چنان‌که امام‌رضا علیه‌السلام فرمودند: «عَلَيْنَا الْإِقَاءُ الْأُصُولِ وَ عَلَيْنَا التَّفْرِيعُ» (حرر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۷: ۶۲). برخی از این تدابیر عملیاتی عبارت‌اند از:

تدابیر عملیاتی در امیدبخشی به جامعه، با ایجاد امید در دل آحاد و همراه کردن آنان با حاکمیت و در مجموع جلب رضایت ایشان از جمله راهکارهای شکست دشمن در جنگ ترکیبی است (ر.ک. نساء: ۸۴؛ یوسف: ۸۳ و ۸۷؛ آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۶/۲۵).

تدابیر عملیاتی در ایجاد همبستگی ملت و هماهنگی دستگاه‌ها؛ باتوجه به اینکه یکی از ترفندهای اصلی دشمن در جنگ ترکیبی ایجاد اختلاف و ایراد خدشه به انسجام و همبستگی ملی است (ر.ک. آل‌عمران: ۹۹-۱۰۱؛ آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۲/۱۶؛ ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

تدابیر عملیاتی مناسب برای مقابله با عنصر تضادآفرینی دشمن در اتخاذ سیاست‌های کلان متناسب؛ چراکه از اهداف دشمنان در جنگ ترکیبی تضادآفرینی و جعل یا تحریف اخبار در فضاهای رسانه‌ای است؛ چنان‌که قرآن کریم در موارد متعددی عوامل اختلاف‌زا و پیامدهای ناگوار آن را گوشزد کرده است (ر.ک. آل‌عمران: ۳؛ روم: ۳۱-۳۲؛ بقره: ۱۹۱).

تدابیر عملیاتی در حوزه دیپلماسی جنگ ترکیبی، با اتکا به چهار اصل قرآنی، «اصل نفی سبیل»، «اصل دعوت»، «اصل عزت دینی» و «اصل پایبندی به معاهدات بین‌المللی» و نیز تجارب دیپلمات‌های سابق وزارت امور خارجه کشور.

تدابیر عملیاتی حوزه سخت در مقابل جنگ ترکیبی با تدارک تسلیحاتی مدرن و مناسب (انفال: ۶۰)، چنان‌که امام‌علی علیه السلام فرمودند: «سپاهیان به اذن خدا، دژهای مردم‌اند و زیور والیان و مایه توانمندی و ارجمندی دین و وسیله امنیت. مردم جز با بودن سپاهیان پایدار نمی‌مانند» (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق: ۱۳۱).

تدابیر عملیاتی در حوزه نرم و رسانه‌ای جنگ ترکیبی با ارتقای ظرفیت‌های رسانه‌ای و سواد رسانه‌ای جامعه و حضور مؤثر در فضای مجازی با مدیریت قوی نمایندگانی متخصص و توانمند از نهادهای مرتبط، نظیر وزارت ارتباطات و تبلیغات اسلامی و سپاه و حوزه‌های علمیه و... با تشکیل ستاد ملی جنگ ترکیبی و قرارگاه‌ها و پایگاه‌هایی در حوزه شناختی و نرم برای سطوح گوناگون افراد جامعه.

نتیجه‌گیری

بررسی تعالیم و حیانی و نگره قرآنی رهبر معظم انقلاب درباره راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، حاکی از کارآمدی و غنای آموزه‌های اسلام برای مقابله با جنگ ترکیبی دشمن و استنباط نظامی جامع از راهبردها و عوامل و راهکارهای مؤثر متناسب است؛ که التفات و تمسک به این تدابیر و حیانی، بی‌تردید موجبات پیروزی در ابعاد گوناگون جنگ ترکیبی دشمن را فراهم می‌سازد.

یافته‌های پژوهش در بررسی شرایط و عوامل مؤثر اسلام در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، موجب دستیابی به راهبردی در سه حوزه: ۱. راهبرد مواجهه شناختی-تبیینی با اثرگذاری مستقیم در کوتاه‌مدت (جهاد تبیین)؛ ۲. راهبرد زیربنایی با پیشران‌های علمی اثرگذار در طولانی‌مدت (جهاد علمی) و ۳. راهبرد فرایندی جامع اسلام (جهاد ترکیبی) است.

همچنین، در تحلیل مضمون بیانات رهبری پیرامون راهبرد اسلامی «جهاد تبیین»، کارکردها و راهکارهای زیر به‌دست آمد که هرکدام به‌گونه‌ای بسیار مؤثر در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن به‌ویژه در حوزه شناختی و ادراکی آن، موجب غلبه بر دشمن است که عبارت‌اند از: ۱. تقویت باورها و افزایش امیدواری در جامعه؛ ۲. مقابله با شبهات و

یأس‌آفرینی در جامعه؛ ۳. استفاده از بیان‌های متنوع و ابتکاری؛ ۳. تبیین شیوه جعل و دروغ‌پردازی دشمن؛ ۴. روشن‌بینی افراد جامعه؛ ۵. کنترل ذهن جامعه؛ ۶. توجه به زبان هنر و رسانه در تبیین؛ ۷. شبهه‌زدایی و مقابله با سرایت اجتماعی شبهات جامعه؛ ۸. تعامل مستقیم و ارتباط چهره‌به‌چهره با افراد جامعه برای تبیین؛ ۹. توجه و بهره‌مندی از ظرفیت هیئات مذهبی؛ ۱۰. روزآمدی شیوه‌ها و کارآمدی (کاربردی‌سازی) محتوا.

واکاوی و تحلیل مضمون بیانات رهبری در راهبرد زیربنایی «جهاد علمی» نیز حاکی از کارکردهای متعدد و مؤثر جهاد علمی است که به‌گونه‌ای اثرگذار بستر لازم برای پیشرفت همه‌جانبه در عرصه‌های گوناگون مقابله با جنگ ترکیبی را در چشم‌اندازی بلندمدت فراهم می‌آورد. این کارکردها در اندیشه رهبر معظم انقلاب عبارت‌اند از: ۱. اقتدار (در عرصه‌های گوناگون نظامی و سیاسی و امنیتی و...); ۲. پیشرفت و امیدبخشی؛ ۳. ثروت‌آفرینی؛ ۴. مصونیت و امنیت ملی؛ ۵. استقلال و هویت و امنیت و رفاه؛ ۶. غلبه و تحکّم و اقتدار؛ ۷. قدرتمندی و قدرت‌نمایی؛ ۸. سربلندی اسلام و آبرومندی نظام اسلامی؛ ۹. ایجاد ثروت و قدرت و نفوذ؛ ۱۰. پیشرفت همه‌جانبه؛ ۱۱. کاهش آسیب‌پذیری؛ ۱۲. عزت و مرجعیت، ۱۳. برتری و مغلوب نشدن؛ ۱۴. مقابله با زورگویی مستکبران. توجه به پیشران‌های جهاد علمی در حوزه عوامل انسانی و اجرایی و تجهیزات مادی و معنوی نیز لازمه موفقیت و کسب پیروزی در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است.

همچنین، راهکارهای تعالیم اسلام در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن در سه حوزه راهبرد شناختی و انگیزشی و تدابیر عملیاتی، نظیر تعمیق شناخت و ایمان و بصیرت یا پرورش روحیه استکبارستیزی و پایداری یا اشراف اطلاعاتی و تدابیر عملیاتی و... روش‌های مفید و راه‌گشایی برای پیروزی در مقابل تهاجم همه‌جانبه و جنگ ترکیبی دشمن است؛ که ترسیم تدابیر عملیاتی اسلام در طول مبانی شناختی و انگیزشی اسلام در گام‌های عملیاتی مؤثری قابل تحقق است.

کتابنامه

قرآن کریم

- افتخاری، اصغر، محمدهادی راجی. (۱۴۰۱). تحلیل جنگ هیبریدی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آفاق‌امنیت، ۱۵ (۵۴). ۹۹-۱۳۰.
- ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید. (۱۴۰۴ ق). شرح نهج البلاغه. قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. (۱۴۰۴ ق). تحف العقول. قم، جامعه مدرسین.
- احمد رضا. (۱۹۵۸ م). معجم متن اللغة، بیروت، لبنان. دارمکتبه الحیاء.
- بقایی، کورش؛ رجب‌پور، مجید؛ پرواس، سیدرضا. (۱۳۹۵). چیستی جنگ ترکیبی اشتباهی تکراری در مباحث نظامی. فصلنامه علوم و فنون نظامی، ۱۲ (۳۷). ۹۱-۱۱۰.
- بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>.
- پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۲). نهج الفصاحه. تهران، دنیای دانش.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد. (۱۴۱۰ ق). غررالحکم و دررالکلم. قم، دارالکتاب اسلامی.
- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ ق). وسائل الشیعه. قم، مؤسسه آل‌البتیت.
- حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ ق). تذکره الفقهاء، قم، مؤسسه آل‌البتیت.
- خانی، مهدی. (۱۳۷۶). امام خمینی و بسیج، استراتژی دفاع همه‌جانبه، مطالعات بسیج، شماره ۱۵. ۱۴۰-۱۴۳.
- خرمشاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۷۷). دانشنامه‌ی قرآن و قرآن‌پژوهی. تهران، دوستان و ناهید.
- خمینی، سیدروح‌الله. (۱۳۷۷). صحیفه امام. تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- محمدی، علیرضا. (۱۴۰۲). تغییر پارادایم جنگ: جنگ ترکیبی. تهران، مانز.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۶۹). ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن. تهران، مرتضوی.
- راغب اصفهانی، حسین. (۱۴۱۲ ق). مفردات الفاظ القرآن. بیروت، دارالشامیه.
- زرشناس، شهریار. (۱۳۸۱). مبانی نظری غرب مدرن. تهران، کتاب صبح.
- شریف‌الرضی، محمد بن حسین. (۱۴۱۴). نهج البلاغه (للسبحی صالح)، قم، مرکز البحوث الاسلامیه.

- طباطبائی، محمدحسین. (۱۳۸۱). ترجمه تفسیر المیزان. قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- طریحی، فخرالدین بن محمد. (۱۳۷۵). مجمع البحرین. تحقیق احمد حسینی اشکوری. تهران، مرتضوی.
- کیوان حسینی، سیدعلی اصغر. (۱۳۸۴). جایگاه مقوله دفاع همه جانبه در اندیشه فقهی - سیاسی امام خمینی علیه السلام. فصلنامه مطالعات بسیج. ۸ (۲۹). ۱۱-۱۵.
- کلینی، محمد. (۱۴۰۷ ق). الکافی. تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- کمیلی، محمد رضا؛ شجاعی، محمدصادق. (۱۴۰۰). نقش معاد اندیشی در پیشگیری از جرم از نگاه قرآن و حدیث. اندیشه‌های قرآنی. ۸ (۱۵ و ۱۶). ۸۵-۱۰۰.
- لوونتال، مارک ام. (۱۳۸۷). فرایند اطلاعات: از اسرار تا سیاست. (علیرضا غفاری؛ مترجم). تهران، دانشکده امام باقر علیه السلام.
- نجفی، محمدحسن. (۱۴۰۴ ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام. بیروت، دار إحياء التراث العربی.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱). تفسیر نمونه. تهران، دارالکتب الإسلامیه.
- محمدی نجم، سید حسین. (۱۳۸۷). جنگ شناختی بعد پنجم جنگ. تهران، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی - مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- محمدی نجم، سید حسین. (۱۳۹۲). سیر تکوین اندیشه نظامی در غرب. تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (داعا).
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۴۰۳ ق). بحار الأنوار. بیروت، دار إحياء التراث العربی.
- Hoffman, Frank. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies.
- Huovinen, P. (2011). Hybrid warfare—Just a twist of compound warfare. Views on warfare from the United States Armed Forces perspective, Helsinki: National Defense University
- McCulloh, T. & Johnson, R. (2013). Hybrid warfare. Joint Special Operations Univ Macdill Afb FI, p ix.
- Hoffman, F. G. (2009). Hybrid warfare and challenges. National Defense Univ Washington DC Inst For National Strategic Studies.
- Wither, J. K. (2016). Making sense of hybrid warfare. Connections.